

№	MUNDARIJA	Page
1.	YANGI O'ZBEKISTON IQTISODIYOTI SHAROITIDA AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYALASHNING MOLIYAVIY ZARURLIGI VA AHAMIYATI <i>Ametova Fotimajon Rozmatovna</i>	3
2.	ПРИМЕНЕНИЕ МСФО 17 В СТРАХОВОЙ СИСТЕМЕ УЗБЕКИСТАНА; ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ И ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ. АНАЛИЗ РЕЗЕРВОВ И ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ БАРЬЕРОВ <i>Баратова Динора Алишеровна</i>	6
3.	SUG'URTA POLISINI TANLASHDAGI MUAMMO VA AFZALLIKLAR <i>Yo'ldoshova Aziza Muzaffar qizi</i>	10
4.	O'ZBEKISTONDA "YASHIL SUG'URTA" MAHSULOTLARINI JORIY ETISH MASALALARI <i>Xasanov Farrux Ravshanovich</i>	13
5.	SUG'URTA TASHKILOTLARINING INVESTITSIYA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Umarova Gulnora Akromovna</i>	16
6.	O'ZBEKISTONDA AVTOMOBIL TRANSPORT SUG'URTASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Rustamov Sherzod Raxmataliyevich</i>	18
7.	O'ZBEKISTONDA AVTOTRANSPORT SUG'URTASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASINING O'RNI <i>Yakubova Nargiz Tursunbayevna, Rustamov Sherzod Raxmataliyevich</i>	20
8.	O'ZBEKISTONDA SUG'URTA TIZIMI VA UNDAGI XAVFLAR <i>Mirzamahmudova Madina Odiljon qizi, Akbaraliyeva Diyora</i>	22
9.	ПЕРСПЕКТИВЫ И БАРЬЕРЫ РАЗВИТИЯ ИСЛАМСКОГО СТРАХОВАНИЯ (ТАКАФУЛ) В УЗБЕКИСТАНЕ <i>Муратова Дилдора Абдусалимовна</i>	26
10.	YASHIL SUG'URTA TURLARINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI: ILMIY-NAZARIY VA AMALIY YONDASHUV <i>Erkaboev Yorbek Boirbekovich</i>	31
11.	MILLIY SUG'URTA BOZORIDA INFORMATSION RISKLARNI SUG'URTALASHNI TAKOMILLASHTIRISH <i>Xolbaev Azamat Yuldashovich</i>	34
12.	ПРЕИМУЩЕСТВА СТРАХОВАНИЕ И ЕГО РОЛЬ В ЭКОНОМИКЕ <i>Умарова Хуршида Олимжоновна</i>	38
13.	OLIY TA'LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYALASH: HOMOIYLIK MABLAG'LAG'LARIDAN FOYDALANISH <i>Dildora Bohodirovna Abdusattarova</i>	42
14.	SUVEREN KREDIT REYTING AGENTLIKLARINING BAHOLASH METODOLOGIYASIDAGI KAMCHILIKLARI TAHLILI <i>Tog'ayniyazov Shohzodbek Ural o'g'li</i>	45
15.	ЗЕЛЁНЫЕ ОБЛИГАЦИИ И КРЕДИТЫ: НОВЫЙ ВЕКТОР УСТОЙЧИВОГО РОСТА УЗБЕКИСТАНА <i>Гульмухамедова Дилбар Бахтиер кизи, Каримов Комилжон Хамидович</i>	48
16.	ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА УЗБЕКИСТАНА: ПУТЬ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ СТРАНЫ <i>Гульмухамедова Дилбар Бахтиер кизи</i>	51
17.	ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕСТРАХОВАНИЯ И НИЗКОЙ КАПИТАЛИЗАЦИИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА <i>Муминова Ансора Улдузбек кизи</i>	54
18.	БАНК СЕКТОРИДА ФИРИБГАРЛИККА ҚАРШИ КУРАШИШДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТНИНГ ЎРНИ <i>Қозоқов Шаҳбоз Ортикбаевич</i>	57
19.	ЗЕЛЁНЫЕ ОБЛИГАЦИИ И КРЕДИТЫ: НОВЫЙ ВЕКТОР УСТОЙЧИВОГО РОСТА УЗБЕКИСТАНА <i>Гульмухамедова Дилбар Бахтиер кизи, Каримов Комилжон Хамидович</i>	61
20.	SUKUKLARNI JAHON AMALIYOTIDAGA O'RNI TAHLILI <i>Shohbozbek Adxamjonov Bobirjon o'g'li</i>	64
21.	AҲОЛИ ДАРОМАДЛАРИ ТАРКИБИ ВА ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АМАЛДАГИ ҲОЛАТИНИ ТАҲЛИЛИ <i>Хожиев Жаҳонгир Душабаевич</i>	67
22.	MINTAQALARNI IQTISODIY RIVOJLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH <i>Toshaliyeva Saodat Toxirovna</i>	71
23.	O'ZBEKISTONDA MAJBURIY SUG'URTA TIZIMINI TRANSFORMATSIYA QILISH ZARURATI: MUAMMOLAR, TAHLIL VA STRATEGIK TAKLIFLAR (2020–2024 YILLAR TAJRIBASI ASOSIDA) <i>Yuldashev Akramjon Qurbonazarovich, To'rayev Sherxon Mo'min o'g'li</i>	86

“O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI” JURNALI TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Teshabayev To‘lqin Zakirovich (Kengash raisi, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor).
2. Maqsudov Davron Sanjarxo‘jayevich (Kengash raisi o‘rinbosari, Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktori o‘rinbosari).
3. Azimov Rustam Sadikovich (“O‘zbekinvest” eksport-import sug‘urta kompaniyasi” AJ bosh direktori, iqtisodiyot fanlari doktori).
4. Mehmonov Sultonali Umaraliyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor).
5. Abdurahmonova Gulnora Qalandarovna (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor).
6. Sindarov Sherzod Egamberdiyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor).
7. Zakirov Latif Xamidullayevich (Moliya vazirligi huzuridagi TKFJMS qoshidagi To‘lovlarni kafolatlash jamg‘armasi direktori).
8. Xalilov Oybek Nasirovich (O‘zbekiston sug‘urta bozori professional ishtirokchilari uyushmasi kengashi raisi).
9. Qurbonov Xayrulla Abdurasulovich (TDIU Xalqaro va milliy reytinglar bilan ishlash markazi rahbari, dots.).
10. Quldoshev Qamariddin Mansurovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, DSc, bosh muharrir).
11. Zaynalov Jahongir Rasulovich (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Moliya” kafedrasida mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, prof.).
12. Shennayev Xojayor Musurmanovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida mudiri, DSc, prof.).
13. Boyev Xabibullo Ismoilovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori).
14. Ortiqov Furqat A‘zamjonovich (“Kafil Sug‘urta” AK sug‘urta kompaniyasi direktorlar kengashi raisi).
15. Nurullayev Abdulaziz Sirojiddinovich (O‘zbekiston madaniyat va san‘at instituti professori, i.f.n. dots.).
16. Merident Randles (FSA, MAAA. Principal & Consulting Actuary. Katta maslahatchi, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative).
17. Ong Xie (FIA, FSAS. Dastur menejeri, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative. Olmosh: She/Her).
18. Hasanov Xayrulla Nasrullayevich (TDIU Besh tashabbus markazi rahbari, i.f.b.f.d.).
19. Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich (TDIU “Moliya bozori va sug‘urta” kafedrasida mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori).
20. Mutalova Dilorom Maxamadjanovna (TDIU “Soliqlar va soliqqa tortish” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori).
21. Imomov Hamdilla Hamdamovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida professori v.b., falsafa fanlari doktori).
22. Kenjayev Ilxom G‘iyozovich (TDIU Magistratura bo‘yicha dekan o‘rinbosari, i.f.b.f.d., dots.).
23. Yadgarov Akram Akbarovich (TDIU “Yashil iqtisodiyot” kafedrasida professori v.b., iqtisodiyot fanlari doktori).
24. Yuldashev Obiddin Toshmurzayevich (TDIU “Sug‘urta” kafedrasida professori v.b. i.f.d.).
25. Samadov Asqarjon Nishonovich (TDIU “Marketing” kafedrasida dotsenti, universitet Kengashi kotibi, fanlar nomzodi).
26. Baratova Dinara Alisherovna (TDIU “Sug‘urta” kafedrasida dotsenti, t.f.n. kotib).
27. Qarshiyev Daniyar Eshpo‘latovich (TDIU “Sug‘urta” kafedrasida dotsenti, i.f.n., bosh muharrir).
28. Nomozova Qumri Isoyevna (Bank-moliya akademiyasi dotsenti, PhD).
29. Hamdamov Shoh-Jahon Raxmat o‘g‘li (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, i.f.n.).
30. Maxmudov Samariddin Baxriddinovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, i.f.n.).

O'ZBEKISTONDA MAJBURIY SUG'URTA TIZIMINI TRANSFORMATSIYA QILISH ZARURATI: MUAMMOLAR, TAHLIL VA STRATEGIK TAKLIFLAR (2020–2024 YILLAR TAJRIBASI ASOSIDA)

Yuldashev Akramjon Qurbonazarovich

"MY INSURANCE" AJ ST Bosh direktori,

Toshkent xalqaro Kimyo universiteti mustaqil tadqiqotchisi

To'rayev Sherxon Mo'min o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

DOI: https://doi.org/10.55439/INS/vol2_iss3/312

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda majburiy sug'urta xizmatlari bozorining 2020–2024 yillar oralig'idagi rivojlanish dinamikasi, institutsional muammolari va iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida majburiy sug'urta turlarining past qamrov darajasi, tariflarning iqtisodiy real voqelikdan orqada ekani, raqamlashtirish va da'vo ko'rib chiqish tizimining zaifligi aniqlangan. Mualliflar tomonidan tizim samaradorligini oshirishga qaratilgan strategik yo'nalishlar, jumladan, tarif siyosatini qayta ko'rib chiqish, yagona elektron da'vo platformasi yaratish, sug'urta madaniyatini shakllantirish va raqobat muhitini kengaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Majburiy sug'urta, sug'urta bozori, OSAGO, fuqarolik javobgarligi, zararlik koeffitsienti, tarif siyosati, raqamlashtirish, ishonch, iqtisodiy samaradorlik, da'vo tizimi.

Abstract: This article analyzes the dynamics of development, institutional problems and economic efficiency of the compulsory insurance services market in Uzbekistan for the period 2020–2024. Based on the results of the study, it was revealed that there is a low level of coverage of compulsory insurance types, tariffs lag behind economic realities, and the weakness of the digitalization and claims processing system. The authors have developed strategic directions aimed at increasing the efficiency of the system, including revising the tariff policy, creating a single electronic claims platform, forming an insurance culture and expanding the competitive environment.

Keywords: Compulsory insurance, insurance market, OSAGO, civil liability, damage coefficient, tariff policy, digitalization, trust, economic efficiency, claim system.

Абстрактный: В данной статье анализируется динамика развития, институциональные проблемы и экономическая эффективность рынка услуг обязательного страхования в Узбекистане за период 2020–2024 гг. По результатам исследования выявлено, что наблюдается низкий уровень охвата обязательными видами страхования, отставание тарифов от экономических реалий, слабость системы цифровизации и обработки претензий. Авторами разработаны стратегические направления, направленные на повышение эффективности системы, в том числе пересмотр тарифной политики, создание единой электронной платформы претензий, формирование страховой культуры и расширение конкурентной среды.

Ключевые слова: Обязательное страхование, страховой рынок, ОСАГО, гражданская ответственность, коэффициент ущерба, тарифная политика, цифровизация, доверие, экономическая эффективность, претензионная система.

Kirish

Bugungi globallashuv va iqtisodiy liberallashuv sharoitida moliyaviy xavflarni boshqarish, fuqarolar va xo'jalik yurituvchi subyektlarning manfaatlarini himoya qilishda sug'urta bozori alohida ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, majburiy sug'urta xizmatlari davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda, fuqarolarning hayoti, sog'ligi va mol-mulkini himoyalashda asosiy vositalardan biri sifatida maydonga chiqmoqda.

O'zbekistonda majburiy sug'urta tizimi shakllanish bosqichidan rivojlanish bosqichiga o'tmoqda. Mamlakatda ilk bor majburiy sug'urta tizimi 2008 yildagi 156-sonli O'zbekiston Respublikasi qonuni bilan transport vositasi egalariining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash (TVEFJMS) tizimi yo'lga qo'yilgan va hozirgacha amal qilib kelmoqda. Ammo so'nggi yillarda ushbu bozor segmentida qator tizimli muammolar, jumladan sug'urta mukofotlari yetarli emasligi, to'lov intizomi pastligi, da'volar ko'rib chiqilishida shaffoflik yetishmasligi, aholining sug'urtaga nisbatan ishonchi pastligi kabi muammolar kuzatilmoqda.

Bundan tashqari, boshqa majburiy sug'urta turlari — masalan, ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash, tashuvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash tizimlari ham samarali ishlamayapti. Ushbu turlar bo'yicha sug'urtalash qamrovi nihoyatda past. Asosiy sabab sifatida esa mazkur sug'urta turlarining ustidan samarali va doimiy nazorat mexanizmlari yo'lga qo'yilmaganini

ko'rish mumkin. Nazorat organlari tomonidan real monitoring va ma'muriy javobgarlik choralariining sustligi, statistik hisobotlarning noaniqligi hamda raqamli integratsiya darajasining pastligi bu sohada islohotlarni sekinlashtiruvchi omillar bo'lib qolmoqda.

Shuningdek, normativ-huquqiy bazaning zamonaviy talablarga moslashtirilmagani, sug'urta kompaniyalari o'rtasida raqobatning sun'iy tarzda cheklanganligi, moliyaviy barqarorlikning sustligi va inson omilining yuqoriligi ham mavjud muammolardandir. Eng muhimi, aholining sug'urta madaniyati yetarlicha shakllanmaganligi, hamda majburiy sug'urta tizimining jamiyatda ijtimoiy zarur vosita sifatida emas, balki majburiy byurokratik talab sifatida qabul qilinishi bu bozor segmentining to'laonli ishlashiga to'sqinlik qilmoqda.

Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, O'zbekistonda majburiy sug'urta xizmatlari bozorining hozirgi holatini chuqur o'rganish, mavjud kamchiliklar va imkoniyatlarni aniqlash, shuningdek, tizim samaradorligini baholash dolzarb ilmiy va amaliy vazifalardan biridir.

Tadqiqotning maqsadi – O'zbekiston Respublikasida 2020–2025 yillar oralig'ida majburiy sug'urta xizmatlari bozorining rivojlanish holatini tahlil qilish va uning samaradorligini baholash asosida takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti – O'zbekiston Respublikasida majburiy sug'urta xizmatlari bozori, xususan, transport vositasi egalariining fuqarolik javobgarligini sug'urtalash tizimi faoliyati.

Tadqiqot predmeti – majburiy sug'urta xizmatlarining institutsional tuzilmasi, tartibga solish mexanizmlari, xorij tajribalari, iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari hamda bozordagi ishtirokchilar o'rtasidagi munosabatlar.

Tadqiqot metodologiyasi (Методология/Methodology). – ilmiy maqolani yozishda tahliliy, solishtirma va statistik uslublar qo'llanildi. Bozor hajmi, sug'urta mukofotlari, to'langan sug'urta summaları, qamrov darajasi kabi ko'rsatkichlar asosida trend tahlillari va grafik vizualizatsiyalar amalga oshirildi. Shuningdek, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, davlat statistikasi va ilg'or xorijiy tajribalar o'rganildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi – birinchidan, O'zbekistonda majburiy sug'urta xizmatlari bozorining 2020–2025 yillardagi rivojlanish dinamikasi tizimli statistik asosda tahlil qilinmoqda; ikkinchidan, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish mexanizmlari bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan; uchinchidan, soha samaradorligini baholash uchun muqobil indikatorlar asosida baholash modeli ishlab chiqilgan.

Adabiyotlar tahlili (Обзор литературы / Literature review).

O'zbekistonda sug'urta xizmatlari, xususan majburiy sug'urtaning huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy asoslarini yoritishga qaratilgan bir qator ilmiy va amaliy ishlar mavjud. Kurbonov S. A. (2023) o'z tadqiqotida O'zbekiston sug'urta bozorining makroiqtisodiy ko'rsatkichlari, strukturaviy o'zgarishlari va majburiy sug'urtaning bozor rivojiga ta'sirini keng yoritgan. U majburiy sug'urta turlarining, jumladan OSAGO va OSGOR'ning, dastlabki yillarda mukofot tushumlarining asosiy manbasi bo'lganini qayd etadi. So'nggi yillarda esa o'sish ko'proq iqtisodiy liberalashuv va investitsiyalarning faollashuvi hisobiga yuz bergani ko'rsatiladi.

Shuningdek, Kucharov Murod Baxtiyarovichning "O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORINING 2016-2023-YILLAR DAVOMIDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI" nomli maqolasida majburiy sug'urtaning normativ-huquqiy bazasi kuchaytirilgani, ustav kapitali talablari oshirilgani shuningdek, majburiy sug'urta sohasining to'liq raqamlashtirilgani va tender asosida davlat buyurtmalari uchun ochiq raqobat muhiti yaratilganini alohida ta'kidlaydi. Ayniqsa, majburiy sug'urta turlari orqali aholining sug'urta madaniyatini shakllantirish hamda sug'urta xizmatlarining qamrovini kengaytirish yo'lidagi davlat siyosati samaradorlikka erishishining eng maqbul yo'li sifatida qayd etadi. Maqolada aytilishicha, ilg'or xorijiy tajriba asosida majburiy sug'urta ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan xizmat sifatida qaralmoqda hamda keyinchalik ushbu turlar ixtiyoriy shaklga o'tkazilishi orqali fuqarolarda ongli ishtirokchanlikni kuchaytirishga xizmat qilishi ko'zda tutilgani etirof etiladi. Biroq, muallif yondashuvida ayrim jihatlar chuqurroq tahlilga muhtoj. Xususan, ochiq tender mexanizmlariga qaramay, majburiy sug'urta bozorida yirik kompaniyalar ustunligi saqlanib qolayotgani holati yuzasidan tanqidiy fikrlar yetishmaydi. Aholining sug'urta madaniyatini oshirishda majburiy sug'urtaning haqiqiy ta'siri, fuqarolar ishonchi yoki amaliy tajribalarga oid empirik dalillar ko'rsatilmagan. Umuman, maqola faktarga boy bo'lsa-da, majburiy sug'urtaning ijtimoiy qamrovi va psixologik jihatlarini shuningdek, mavjud ishlarda raqamli texnologiyalar, innovatsion salohiyat yoki ishonch indikatorlari asosida samaradorlikni baholash mexanizmlari bo'yicha chuqurroq tahlil qilish uchun zamin yaratadi.

Xorij tajribasi va ilg'or amaliyotlarining adabiyotlar tahlili- by carlavxa olib tashlanadi

Anna L. Polina-Stashevskayaning Rossiya sug'urta tizimi, xususan OSAGO bozoriga oid tadqiqotida majburiy sug'urtaning raqamli transformatsiya sharoitidagi huquqiy va amaliy jihatlar tahlil qilingan. Muallif sug'urta nizolarida elektron hujjatlarning daliliy kuchi, shuningdek onlayn shartnomalar tuzish va markazlashtirilgan da'vo bazasining samaradorligini yoritgan. Tadqiqotda Rossiya OSAGO tizimi 2003-yildan buyon amal qilayotgani, davlat tomonidan narxlar chegaralanishini tez-tez yangilab turilishi va axborot shaffofligi aholining sug'urtaga bo'lgan ishonchini hamda sog'lom raqobat muhiti buzilmasligini ta'minlab turishini belgilab berishini ko'rish mumkin.

Majburiy sug'urta bozorining raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy tajribalar, ayniqsa regulativ sandboxlar (regulyativ sandbox – bu yangi moliyaviy xizmatlar va texnologiyalarni cheklangan sharoitda, regulyator nazorati ostida sinab ko'rish imkonini beruvchi maxsus huquqiy muhit), raqamlashtirilgan da'vo tizimlari va insurtech innovatsiyalar orqali raqobatda sun'iy cheklavlarni bartaraf etish mexanizmlari dolzarb hisoblanadi.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development — Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) 2020-yil hisobotida regulyatorlar tomonidan joriy etilgan regulativ sandbox mexanizmi yangi ishtirokchilarning moliyaviy bozorga, jumladan sug'urtaga kirishini yengillashtirishi ta'kidlanadi. Bu yondashuv majburiy sug'urta faoliyati bilan shug'ullanmaydigan kompaniyalarga sinov va imkoniyat muhiti yaratib, raqobatni oshirish imkonini beradi.

OECD (2017) hisobotida insurtech platformalar orqali bozorga kirish xarajatlari kamayib, raqobatni cheklovchi strukturalar yemirilayotgani qayd etiladi. Sun'iy intellekt, blokcheyn va mobil ilovalar orqali sug'urtaning ijtimoiy qamrovi kengayadi.

Du & Ellis (2024) o'z maqolalarini tahlilida sug'urta bozorida kapital talablarining balandligi, murakkab litsenziyalash tartibotlari va dominant kompaniyalar hukmronligi yangi ishtirokchilar kirishini cheklab qo'yayotgani aytiladi. Yondashuv sifatida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan oddiylashtirilgan tartiblar taklif etiladi.

Nazariy yondashuvlar:

Sug'urta xizmatlarini samarali tashkil etishda bir nechta iqtisodiy nazariyalari asosiy metodologik poydevor vazifasini bajaradi. Ulardan biri bu — K. Arrow tomonidan ishlab chiqilgan axborot assimetriyasi nazariyasi bo'lib, unga ko'ra sug'urta munosabatlarida xizmat ko'rsatuvchi va iste'molchi o'rtasida to'liq axborot tengligi mavjud emas. Bu esa, ayniqsa, majburiy sug'urtaning ishonchlikka asoslangan modelida samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bizning fikrimizcha, iqtisodiy xavf nazariyasi (risk management theory) doirasida sug'urtaning asosiy vazifasi — tavakkalchiliklarni taqsimlash va moliyaviy zararni minimallashtirishdir. Bu nuqtai nazardan qaralganda, majburiy sug'urta tizimida aholining xabardorlik darajasi, ishonch, shartnoma shartlarining tushunarliqligi va to'lov intizomi asosiy rol o'ynaydi.

Tahlil va natijalar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Ushbu bo'limda O'zbekistonda majburiy sug'urta xizmatlari bozorining 2020-2024 yillar oralig'idagi o'zgarib borish dinamikasi tahlil qilinadi. Tahlil uchun O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi, Sobiq Moliya vazirligi huzuridagi Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi ma'lumotlari, Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari hamda ochiq manbalardagi ko'rsatkichlar asos qilib olindi.

Tahlil jarayonida sug'urta mukofotlari va to'lovlari hajmi, qamrov darajasi hamda to'lov/mukofot nisbatining yillik o'zgarishiga alohida e'tibor qaratildi.

Jadval 1. 2020-2024 yillarda majburiy sug'urta turlar bo'yicha sug'urta mukofotlarining ko'rsatkichlari (mlrd so'mda).¹

Yil	TVE FJMS ²	Ish beruvchining FJMS ³	Tashuvchining FJMS ⁴	Boshqa turlardagi majburiy sug'urta turlari	Umumiy mukofotlar
2020	159,8	94,7	7,1	51,7	313,3
2021	175,4	125,0	6,3	54,3	360,9
2022	229,1	183,5	4,0	56,4	518
2023	262,2	256,3	3,8	115,7	668,1
2024	311,3	296,7	2,7	102,1	712,9

Ushbu jadvaldan ko'rish mumkinki,

TVEFJMS – Majburiy sug'urta bozorining eng yirik segmenti sifatida saqlanmoqda, 2020-yildagi 159,8 mlrd so'mdan 2024-yilda 311,3 mlrd so'mga oshib, 95% o'sishni tashkil etgan. Bu bozor talabining transport vositalari soni bilan o'sayotganidan va doimiy nazorat tizimi ishlayotganidan shuningdek, ushbu sug'urta mahsulotini xarid qilish to'liq raqamlashtirilganidan dalolat beradi.

Ish beruvchining FJMS eng tez o'sayotgan segmentlardan biri bo'lib, 2020-yildagi 94,7 mlrd so'mdan 2024-yilda 296,7 mlrd so'mga yetgan – bu 213% o'sishdir. Biroq ushbu sug'urta mahsuloti, milliy sug'urta bozorining atiga 7,2%ini qamrab olgan hisoblanadi. Bundan ko'rinish turibdiki, bu yo'nalish bo'yicha bozorda bo'sh maydon juda ham ko'p. Bu bizga mazkur sug'urta turlarining ustidan samarali va doimiy nazorat mexanizmlari yo'lga qo'yilmaganini ko'rsatib beradi. Nazorat organlari tomonidan real monitoring va ma'muriy javobgarlik choralarining sustligi, statistik hisobotlarning noaniqligi hamda raqamli integratsiya darajasining pastligi bu sohada islohotlarni sekinlashtiruvchi omillar bo'lib qolmoqda.

Shuningdek, Tashuvchining FJMS mukofotlari kamaymoqda (7,1 mlrd → 2,7 mlrd) — bu ayni paytdagi bozor qamrovining 8,6%ini tashkil etadi. Bu sohadagi qamrovning pasayganini, tariflarning real xarajatlarni qoplamasligini yoki nazoratning yetishmasligini ko'rsatadi.

Boshqa turlar umumiy hajmda sezilarli o'sishga erishgan bo'lsa-da (2020-yilda 51,7 mlrd so'm → 2023-yilda 115,7 mlrd so'm), 2024-yilda 102,1 mlrd so'mga qisqargan.

Jadval 2. 2020-2024 yillarda majburiy sug'urta turlari bo'yicha sug'urta qoplamalarining ko'rsatkichlari (mlrd so'mda)²⁸.

Yil	TVE FJMS ¹	Ish beruvchining FJMS ²	Tashuvchining FJMS ³	Boshqa turdagi majburiy sug'urta turlari	Umumiy to'lovlari
2020	43,4	45,5	0,2	5,3	94,5
2021	118,5	64,7	0,2	7,6	191,0
2022	158,7	74,4	0,1	8,9	242,3
2023	155,9	85,5	0,2	7,7	249,3
2024	223,5	145,3	-	4,6	373,3

Sug'urta to'lovlari va zararlilik darajasi bo'yicha tahlil (2020–2024)

1. Majburiy sug'urta turlari bo'yicha umumiy tendentsiya, 2020–2024 yillar davomida majburiy sug'urta to'lovlari umumiy hajmi 94,5 mlrd so'mdan 373,3 mlrd so'mga oshgan bo'lib, bu qariyb 4 baravar ko'rsatkichni tashkil etadi. Ayniqsa:

TVEFJMS (OSAGO) bo'yicha to'lovlar 43,4 mlrd so'mdan 223,5 mlrd so'mga oshgan (5,1 barobar),

Ish beruvchining FJMS – 45,5 dan 145,3 mlrd so'mga oshgan (3,2 barobar),

Tashuvchining FJMSda deyarli har yili to'lovlar 0,1–0,2 mlrd so'm atrofida qolmoqda,

Boshqa majburiy sug'urta turlari bo'yicha to'lovlar esa teskari yo'nalishda — 2023-yilda 7,7 mlrd so'm bo'lsa, 2024-yilda 4,6 mlrd so'mga pasaygan.

Bu dinamikalar sug'urta bozori hajm jihatidan kengayib borayotganini ko'rsatsa-da, ayrim segmentlarda barqarorlik va ishonchlik muammolari kuchayayotganidan dalolat beradi.

2. OSAGO tarifining o'zgarishlari va zararlilik muammosi

TVEFJMS (OSAGO) bo'yicha so'nggi besh yil davomida sug'urta mukofoti o'zgarmagan.

Jadval 3. Transport vositalari egalariining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha 2024 yilning yanvar-dekabr oyi uchun asosiy ko'rsatkichlar hududlar kesimida

№	Hududlar	Tug'ilgan sug'urta qoplamasi (so'm)			Tug'ilgan sug'urta mukofotlari (so'm)			Qo'ngirag'lar sug'urta ulushi (%)			Qo'ngirag'lar sug'urta ulushi (so'm)		
		Jan.	May.	1-iyul	Jan.	May.	1-iyul	Jan.	May.	1-iyul	Jan.	May.	1-iyul
1	Qo'ngirag'lar Respublikasi	140 222	1,3%	18,2%	1 032,2	2,8%	18,2%	1 127	4,4%	158,2%	18 917,4	4,3%	172,2%
2	Andijon viloyati	289 294	7,1%	18,7%	15 911,7	0,1%	18,2%	812	2,8%	136,0%	8 183,8	2,8%	135,1%
3	Buxoro viloyati	269 822	5,3%	18,1%	13 917,8	4,5%	18,4%	889	3,4%	144,6%	8 236,6	3,7%	135,0%
4	Jizzax viloyati	301 300	0,8%	18,3%	34 304,8	11,7%	18,0%	3 014	14,0%	140,4%	38 121,0	12,3%	128,0%
5	Qashqadaryo viloyati	459 175	8,3%	118,0%	22 082,7	7,4%	124,0%	1 858	8,1%	257,6%	10 922,8	6,1%	277,5%
6	Navoiy viloyati	158 154	2,7%	18,1%	8 178,0	2,8%	18,1%	408	1,8%	154,8%	4 841,8	1,8%	182,2%
7	Navoiy viloyati	248 476	0,8%	18,0%	15 818,1	0,1%	18,2%	373	1,4%	118,0%	2 536,3	1,3%	118,3%
8	Samarqand viloyati	477 484	3,4%	181,2%	25 648,0	0,3%	182,2%	876	3,8%	154,7%	8 087,8	4,0%	164,0%
9	Samarqand viloyati	280 320	5,1%	17,3%	12 084,7	4,4%	18,0%	487	1,8%	147,0%	4 218,0	1,9%	158,2%
10	Sirdaryo viloyati	158 302	2,7%	121,0%	6 089,3	2,2%	126,1%	421	1,7%	135,0%	3 088,3	1,7%	118,0%
11	Toshkent viloyati	120 828	2,4%	142,0%	8 417,8	3,0%	142,0%	2 807	10,0%	161,0%	24 488,7	11,0%	157,2%
12	Farg'ona viloyati	444 138	8,8%	113,4%	19 848,8	0,4%	112,7%	380	2,3%	122,0%	9 377,0	2,4%	123,4%
13	Sorxondaryo viloyati	282 884	5,3%	154,0%	13 871,8	4,5%	158,0%	822	2,3%	141,8%	6 286,4	2,8%	153,0%
14	Toshkent shahri	1 154 862	22,8%	133,0%	188 814,4	32,6%	125,3%	11 282	40,7%	158,2%	87 088,8	41,8%	118,4%
Respublika bo'yicha jami:		3 059 381		188,2%	218 083,3		112,1%	28 177		152,4%	222 031,6		148,0%

Yuqoridagi jadval orqali ko'rishimiz mumkinki, 2024-yilda 223,5 mlrd so'mlik to'lov amalga oshirilgan bo'lsa, umumiy mukofot miqdori 311,3 mlrd so'mni tashkil etgan — bu zararlilik koeffitsientining ortib borayotganini anglatadi. Ayniqsa, Qoraqalpog'iston Respublikasi 122,5%, Toshkent viloyati 290%, bo'lib bu hududlarda to'lovlar mukofotdan oshib ketgan. Yuqori zichlikka ega hududlar — Toshkent shahri 92% ga yetgan, zichlik kam bo'lsa Navoiy viloyatida 96,7% Jizzax viloyatida 87,8% Surxondaryo viloyatida esa bu ko'rsatkich 67,9% ni tashkil etadi. Yuqoridagi jadvalda qoniqtirilgan da'volarga nisbatan zararlilik ko'rsatkichini tahlil qilar ekanmiz, ushbu sug'urta mahsulotini sotish bilan bog'liq marketing xarajatlari, agentlarga beriladigan vositachilik haqqi hamda ish yuritish xarajatlari ham borligini unutmasligimiz lozim. Ushbu xarajatlar jami OSAGO bo'yicha yig'ilgan mukofotlarning 30 foizga yaqin xarajatlarni tashkil etmoqda.

Yuqori zararlilik sharoitida doimiy ravishda past mukofot yig'ilishi sug'urta kompaniyalarining o'z xarajatlarini yopolmaslikka, aktivlar salmog'ini kamaytirishga, to'lovni cho'zish yoki rad etish hollari ortishiga

olib kelmoqda. Bu esa aholida ishonchsizlik kayfiyatining kuchayishiga, sug'urtani “faqat majburan rasmiylashtiriladigan” xizmat sifatida qabul qilinishiga olib kelmoqda.

Jadval 4. O'zbekistonda sug'urta mukofotlar tarkibi (2024)

Majburiy sug'urtaning ulushi va xalqaro taqqoslov tahlili

Transport parkining o'zgarishi va iqtisodiy muvofiqlik bo'yicha ko'rib chiqadigan bo'lsak:

So'nggi yillarda Toshkent shahrida xorijiy (ayniqsa, Germaniya, Koreya, Xitoy) avtomobillar soni ortib borayotgani (Spot.uz, 2023) va avtomobil bozorining diversifikatsiyasi sug'urta to'lovlarining real narxini oshirib yuborayotganini ko'rsatmoqda. Chunki, OSAGO bo'yicha maksimal to'lov – 40 mln so'm (shundan faqat 14 mln avtomobilning o'zini ta'mirlashga). Ammo, yangi avtomobillarning ehtiyot qismlari va xizmat ko'rsatish narxi 2–3 baravar yuqoriligi sababli bu to'lov real zararlarni qoplamaydi.

Shu sababli aholining sug'urtadan foydalanishga bo'lgan ishonchi yanada pasaymoqda, ayniqsa avvalgi holatlarda to'liq to'lov olmaganlar orasida.

TVEFJMS to'lovlari bo'yicha zararlilik oshmoqda, ayniqsa Toshkent shahri va viloyatida.

Tariflar iqtisodiy asosga emas, me'yoriy chegaralarga tayangan. Sug'urta mukofotlari o'zgarmagan, ammo transport va ta'mirlash xarajatlari ortgan. Shunga qaramay, sug'urta kompaniyalarining raqamlashtirish darajasi sust, da'volarni ko'rib chiqish tizimi markazlashmagan. Ishonch pastligi tufayli aholi sug'urtani ijtimoiy himoya vositasi sifatida emas, “formallik” deb qabul qilmoqda.

2024-yil holatiga ko'ra, O'zbekistonda yig'ilgan jami sug'urta mukofotlari tarkibida majburiy sug'urta turlari atigi 7% ni tashkil etgan. Diagrammadan ko'rinib turibdiki, asosiy ulush — 90% — ixtiyoriy sug'urta turlariga to'g'ri keladi, qolgan 3% esa hayot sug'urtasi tarmog'iga oid majburiy va ixtiyoriy xizmatlar ulushi bilan cheklanadi.

Xalqaro taqqoslov:

Davlat	Majburiy sug'urtaning umumiy ulushi (%)	Izoh
Fransiya	25%	Avtomobil, ish joyi, professional javobgarlik
Rossiya	18%	OSAGO, ish beruvchining FJMS, SMR sug'urtasi
Qozog'iston	15%	OSAGO, tibbiy, qurilish, yuk tashish
Turkiya	20%	Avto, uy-joy va yong'in sug'urtasi majburiy
O'zbekiston	7%	Asosan TVEFJMS, ish beruvchining FJMS va tashuvchining fuqarolik javobgarligini sug'urtalash bilan cheklanadi.

Xulosa (Выводы/Conclusion)

O'zbekistonda majburiy sug'urtaning ulushi xalqaro standartlarga nisbatan 2,5–4 baravar past.

Bu ko'rsatkich bozorda yetarlicha yuridik majburiyatlar yo'qligi, mijozlarning ishonchsizligi va tizimning to'liq raqamlashtirilmaganligi bilan izohlanadi.

Rivojlangan mamlakatlarda majburiy sug'urta ijtimoiy xavfsizlik siyosatining bir qismi sifatida qaraladi va raqamlashtirish orqali to'liq nazorat qilinadi.

O'zbekistonda esa ko'plab majburiy turlar (masalan, qurilishda, ekologiyada, professional faoliyatda) de-fakto ishlamaydi yoki qamrovi nihoyatda past.

O'zbekiston sug'urta bozorida majburiy sug'urta xizmatlari, xususan transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini sug'urtalash (TVEFJMS) tarmog'i so'nggi yillarda o'sish sur'atlarini namoyon etayotgan bo'lsa-da, tizimning funksional samaradorligi va ijtimoiy himoya vositasi sifatidagi roliga muhim kamchiliklar mavjud. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, so'nggi besh yillikda TVEFJMS mukofotlari ikki barobardan ko'proqqa o'sgan bo'lsa-da, mavjud tariflar inflyatsion jarayonlar va ehtiyot qismlar narxining ortishiga mos tarzda qayta ko'rib chiqilmagan. Shuningdek, zararlilik darajasi ayniqsa Toshkent shahri va viloyatida yuqori bo'lib, sug'urta kompaniyalari moliyaviy jihatdan bosim ostida qolmoqda.

Bundan tashqari, boshqa majburiy sug'urta turlarida, jumladan ish beruvchining va tashuvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalashda qamrov darajasining pastligi, mukofot hajmining yildan yilga kamayib borayotgani tizimda real iqtisodiy faollikdan yiroqlikni ko'rsatmoqda. Bu esa, mavjud majburiy sug'urta turlarining aksariyati amaliyotda qog'ozda qolib ketayotganidan dalolat beradi. Shuningdek, sug'urtaning raqamlashtirilmaganligi, markazlashmagan da'vo ko'rib chiqish tizimi, statistik hisobotlarning noaniqligi va davlat monitoring tizimlarining sustligi fuqarolarning sug'urtaga nisbatan ishonchini pasayishiga olib kelmoqda.

Tahlillardan ko'rinadiki, O'zbekistonda majburiy sug'urtaning umumiy sug'urta mukofotlari tarkibidagi ulushi 7% ni tashkil etadi. Bu ko'rsatkich Rossiya, Turkiya va Fransiya nisbatan 2,5–3,5 baravar past bo'lib, fuqarolik jamiyatidagi ishonch va ijtimoiy himoya vositasi sifatidagi sug'urta instituti zaifligini ko'rsatadi. Bu esa, aholining sug'urtani faqat "formallik" sifatida qabul qilishi, uni haqiqatda ijtimoiy barqarorlikning kafolati sifatida ko'rmasligidan dalolat beradi.

Majburiy sug'urta tizimini tubdan isloh qilish – bu shunchaki moliyaviy sektorning ichki masalasi emas, balki aholining ijtimoiy himoyasi, iqtisodiy barqarorlik va huquqiy madaniyat darajasining yuksak ko'rsatkichi hisoblanadi. Shu boisdan, sohadagi mavjud muammolarga yuzaki qarash emas, balki ularni ildizi bilan bartaraf etuvchi qat'iy, kompleks va amaliy choralar zarur. Quyidagi ilmiy amaliy takliflar aynan shunday yondashuvni nazarda tutadi:

1. Sug'urta tariflarini adolatli va iqtisodiy asoslangan mexanizm orqali qayta shakllantirish

Bugungi kunda O'zbekistonda amal qilayotgan sug'urta tariflari real iqtisodiy voqelikdan ancha orqada qolmoqda. Aholi va tadbirkorlarning manfaatlarini ishonchli himoya qilish uchun sug'urta mukofotlarini belgilovchi tariflar inflyatsiya, ehtiyot qismlar bozori va xizmat ko'rsatish xarajatlari dinamikasiga mos ravishda qayta ko'rib chiqilishi lozim.

2. Davlat miqyosida yagona raqamlashtirilgan da'vo ko'rib chiqish platformasini joriy etish

Byurokratiya, subyektiv yondashuv va korrupsion xavflarni yo'q qilishning eng samarali yo'li – bu raqamlashtirishdir. Har bir sug'urta hodisasi bo'yicha da'vo arizasi yagona elektron tizim orqali shaffof tarzda ko'rib chiqilishi, bu tizim "mahalla–kompaniya–davlat" zanjiriga integratsiya qilinishi lozim. Ushbu yondashuv O'zbekistonning "raqamli davlat" kontseptsiyasiga to'liq uyg'un holda, fuqarolarning huquqiy ishonchini tiklaydi.

3. Sug'urta madaniyatini shakllantirish bo'yicha milliy strategik dastur qabul qilish

Aholining sug'urtaga nisbatan ongli munosabatini shakllantirmasdan turib, hech qanday islohot muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin emas. Shuning uchun sug'urta madaniyatini oshirish bo'yicha Milliy harakat dasturi ishlab chiqilishi zarur. Bu dastur maktab va oliy ta'limdan tortib ommaviy axborot vositalarigacha uzluksiz ta'lim, motivatsion targ'ibot va ijtimoiy innovatsiyalar orqali amalga oshirilishi kerak. Chunki fuqaroga sug'urta – bu majburiyat emas, balki imkoniyat ekanini anglatish bugungi iqtisodiy barqarorlikka erishish yo'lidagi siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak.

4. Sug'urta bozoriga kirishni yengillashtirish va raqobat muhitini kuchaytirish

Bozorda sog'lom raqobat bo'lmas ekan, sifati past, sun'iy monopoliyaga ega xizmatlar saqlanib qolaveradi. Shu bois, Prezident tashabbusi bilan raqamli startaplar va insurtech kompaniyalar uchun "regulyativ sandbox" mexanizmini joriy etish, yangi ishtirokchilarga soddalashtirilgan litsenziya tartibini belgilash va davlat-xususiy sheriklik asosida yangi xizmatlar rivojlanishini qo'llab-quvvatlash lozim. Bu orqali sug'urta bozori zamonaviy, ilg'or va jozibador ekotizimga aylanadi.

5. Normativ-huquqiy bazani chuqur tahlil qilish va ijro intizomini kuchaytirish

Qonunchilikda ko'zda tutilgan majburiy sug'urta turlarining aksariyati amalda de-fakto ishlamayotgan bo'lsa, bu tizimda mas'uliyat va ijro intizomining yetishmasligini anglatadi. Shu bois har bir qonun ijrosini ta'minlovchi aniq mexanizmlar, monitoring tizimi, axborot ochiqligi va javobgarlik normalari qayta ko'rib chiqilishi zarur. Shundagina davlatning majburiy sug'urta sohasidagi siyosiy irodasi haqiqiy natijaga olib keladi.

Ushbu takliflar nafaqat tizimdagi mavjud muammolarni hal qilishga, balki O'zbekiston sug'urta bozorini xalqaro standartlarga mos, ishonchli, shaffof va barqaror moliyaviy institutga aylantirishga xizmat qiladi. Har bir fuqaroga, har bir korxonaga aniq va tushunarli himoya mexanizmini yaratish – bu nafaqat iqtisodiy zarurat, balki yangi O'zbekistonning ijtimoiy adolat va barqaror taraqqiyot sari olib borayotgan strategik yo'lini ifoda etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (Список использованной литературы/ List of References)

1. Kurbonov S.A. (2023). O'zbekiston sug'urta bozorining makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va strukturaviy o'zgarishlari. – Toshkent: Bank-moliya akademiyasi nashriyoti.
2. Kucharov M.B. (2023). O'zbekiston sug'urta bozorining 2016–2023 yillardagi rivojlanish tendensiyalari. // "Moliyaviy Bozorlar" ilmiy-amaliy jurnali.
3. Polina-Stashevskaya A.L. (2021). Цифровая трансформация обязательного страхования в России: правовые и практические аспекты. – Москва: FinExpert Publishing.
4. Du, M., & Ellis, R. (2024). Access Barriers in Emerging Insurance Markets. – London School of Economics Discussion Papers.
5. OECD. (2020). Insurance Regulatory Sandbox: Opportunities and Challenges. – Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org/finance/Insurance-Sandbox.pdf>
6. OECD. (2017). Technology and Insurance: The Role of Insurtech in Boosting Inclusion. – Paris: OECD. <https://www.oecd.org/finance/insurtech-2017>
7. Swiss Re Institute. (2023). Global Insurance Report: Trends and Risks. – Zurich. <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-reports>
8. InsuranceSpot.uz (2023). O'zbekiston sug'urta bozori sharhi. – <https://insurance.tsue.uz>
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. (2023). – <https://president.uz>
10. Lex.uz.